გიორგი ლუდუშაური

არაგვის საერისთავოს ხეობების მოსახლეობა მის გაუქმებამდე (1743 წ.) და XIX საუკუნის პირველი ნახევრისათვის

(მოკლე ისტორიულ-სტატისტიკური მიმოხილვა)

XIV საუკუნიდან XVIII საუკუნის 70-იან წლებამდე არაგვის საერისთავოს მთიანი ზოლის სოფლებისა და მოსახლეობის შესახებ სრული და სისტემატური ცნობები არ მოგვეპოვება. ამ საერისთავოს სოფლების შედარებით სრული სიები მოცემულია 1774 წლის აღწერის დავთარში, რაც სპეციალურ ლიტერატურაში დადასტურებულია როგორც პირველი და რამდენადმე სრულყოფილი ცნობები. „უნდა აღინიშნოს, – წერს დ. გვრიტიშვილი, – რომ ხალხთა აღწერის არც ერთ დავთარს 1773 წლამდე, ე.ი. არაგვის საერისთავოს გაუქმებამდე შედგენილს, სადაც ნაჩვენები იქნებოდა არაგვის საერისთავოში შემავალი სოფლები და მოსახლეობის რაოდენობა, ჩვენამდე არ მოუღწევია"[1]. ცნობილია მხოლოდ 1774 წლის არაგვის საერისთავოს მთის ზოლის სოფლების შედარებით სრული აღწერის სიები, რომლებიც დაახლოებითი წარმოდგენისათვის მაინც იძლევიან ცნობებს მოსახლეობის შემადგენლობის შესახებ. ამ აღწერით არაგვის საერისთავოში დადგენილია 8 ხეობა: ხევი, ხადა, გარეშემო, მრევლი, ცხაოტი, გუდამაყარი, ხანდო, ჭართალი. არაგვის საერისთავოს 1774 წლის ხეობათა აღწერილობებში ნაჩვენებია ცალ-ცალკე სოფლები, მცხოვრებთა გვარების, კუთვნილებისა და სოციალური მდგომარეობის ჩვენებით*:

---

* მონაცემები ამოღებულია დ. გვრიტიშვილის მონოგრაფიიდან „ფეოდალური საქართველოს სოციალური ურთიერთობის ისტორიიდან", თბ., 1955, გვ. 98-101.

№ №	სოფლების დასახელება	სოფლების რაოდენობა	კომლთა რაოდენობა	სულთა რიცხვი მამაკაცი ქალი	ბოგანო	ლობიო	ბიზანი
1	2	3	4	5	6	7	8
1	ხევი	18	266	566	12 კომლი – თავი	13	
2	ხადა	17	134	288	4-4	6	1 თავი 1 სული
3	გარეშიმო	8	110	208	1-1	6	
4	ძრეული	8	69	172		5	
5	ცხაოტი	10	106	248	2-2	4	1-1
6	გუდამაყარი	16	128	266	1-1	13	1-1
7	ხახდო	6	66	156	1-1	14	
8	ჭართალი	6	57	100	12-17	14	8-8
	სულ:	89	936	2004	33 კომლი 44 თავი	75	11 თავი 11 სული

ყოფილ არაგვის საერისთავოში შემდგომი აღწერებით (1804, 1831-1832 წწ.) დავინახავთ, რომ აღნიშნული ცნობები, როგორც უკვე ითქვა, არ იძლევიან იმ დროისათვის მოსახლეობის რაოდენობის დასადგენად სრულ სურათს. შემდგომმა აღწერებმა, რომლებიც ცარიზმის ბიუროკრატიამ აწარმოა ამ მხარეშია წარმოაჩინა უფრო სრული სურათი მოსახლეობის შემადგენლობის შესახებ.

ცარიზმის ბიუროკრატია საქართველოში იმთავითვე დიდი მონდომებითა და გულმოდგინებით იწყებს ქვეყნის სტატისტიკურ-ეკონომიკურ შესწავლას, განსაკუთრებით ქვეყნის იმ ნაწილებში, რომლებიც ამა თუ იმ დროისათვის, უკვე შეერთებული იყო რუსეთთან. ხელისუფლება, ბუნებრივია, გვერდს ვერ აუვლიდა საქართველოში მანამდე ჩატარებული აღწერის ცნობებს და იწყებს მათ შეგროვება-ანალიზს; კერძოდ, XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში ერეკლე II და გიორგი XIII დროს ჩატარებული მოსახლეობის აღწერის მონაცემებს.

სხვადასხვა დროს ჩატარებული მოსახლეობის აღწერის შედეგებმა ჩვენამდე სრული სახით არ მოაღწია[2]. როგორც ჩანს, ასეთი წყაროების დიდი ნაწილი განადგურდა კიდეც[3].

მოსახლეობის პირველი სტატისტიკურ-დემოგრაფიული შესწავლა ანუ კამერალური აღწერა საქართველოში მოხდა გენ. პ. ციციანოვის მიერ 1803 წელს გამოცემული ცირკულარის შესაბამისად[4], რომელიც დასრულდა 1805 წელს. მეორ

კამერალური აღწერა ჩატარდა 1816-1817 წწ.[5], ხოლო 1821 და 1823 წწ. მოხდა ამ აღწერის მონაცემთა შემოწმება. 1823 წელს ადგილობრივი ხელისუფლების ინიციატივით მოსახლეობის აღწერა ჩოენყო იმერეთის ყოფილ სამეფოში – „გამოსაღებთა თანაბარზომიერად გაწერის მიზნით"[6].

მესამე საერთო კამერალური აღწერა ამიერკავკასიაში ჩატარდა უმთავრესად 1831-1832 წწ., რომელიც მიზნად ისახავდა არ შეზღუდულიყვნენ მხოლოდ ფინანსური თვალსაზრისით საჭირო მასალათა მოპოვებით და შეეკრიბათ სწორი სტატისტიკური ცნობები ამიერკავკასიის შესახებ,- იმ მიზნით, რათა მთავრობისათვის „გამოევლინებიათ (დაენახვებინათ) მისი ბუნებრივი სიმდიდრენი"[7].

„აღწერა მოეწყო აღმოსავლეთ საქართველოში, აგრეთვე დასავლეთ საქართველოს ნაწილში – იმერეთსა და გურიაში. ამ აღწერის შემოწმება მოხდა 1836 და 1839 წწ. შემდეგი აღწერები იყო 1841-1843 წწ. და 1849-1851 წწ."[8]

მოსახლეობის კამერალური აღწერები ამიერკავკასიაში სცვლიდნენ „რევიზიებს" (აღწერებს), რაც რუსეთის შიდა გუბერნიებში ტარდებოდა 1722 წლიდან მოყოლებული, სადაც უკანასკნელი, მეათე „რევიზია" მოეწყო 1856 წელს.[9]

მოსახლეობის კამერალური აღწერილობების მიზანს, როგორც ითქვა, შეადგენდა მოსახლეობის ქონებრივი მდგომარეობის დაზუსტება, მოსახლეობის სულადობრივი დაბეგვრა და სამხედრო სამსახურში გასაწვევ პირთა განსაზღვრა.

რამდენი მებრძოლის გამოყვანა შეიძლებოდა რუსული სამთავროებიდან მონგოლთა ლაშქარში გასამწესებლად, მონგოლთა ბატონობის პერიოდში „ოქროს ურდოს" ხანებმა 1245, 1257 და1273 წლებში აღწერეს რუსული სამთავროების მოსახლეობა, ხოლო რუსეთის ხელისუფლებამ მამაკაცების კომლობრივი აღწერა ჩაატარა 1646 და 1678 წლებში, სქესის მიხედვით კი მოსახლეობის აღწერა 1710 წელს, ანუ „ეს იყო, როგორც გ. თოგოშვილი და ი. ხაბალაშვილი აღნიშნავენ, ქვეყნის მოსახლეობის მთლიანი აღწერის პირველი ცდა. ამ აღწერიდან 8 წლის შემდეგ პეტრე I ბრძანებულებით 1718 წელს საფუძველი ჩაეყარა მოსახლეობის აღწერის ახალ სისტემას – სულადობრივ აღწერას... მოსახლეობის აღწერის ამ სისტემამ იარსება 140 წელზე მეტხანს...

რუსეთის იმპერიის მოსახლეობის პირველი საყოველ-

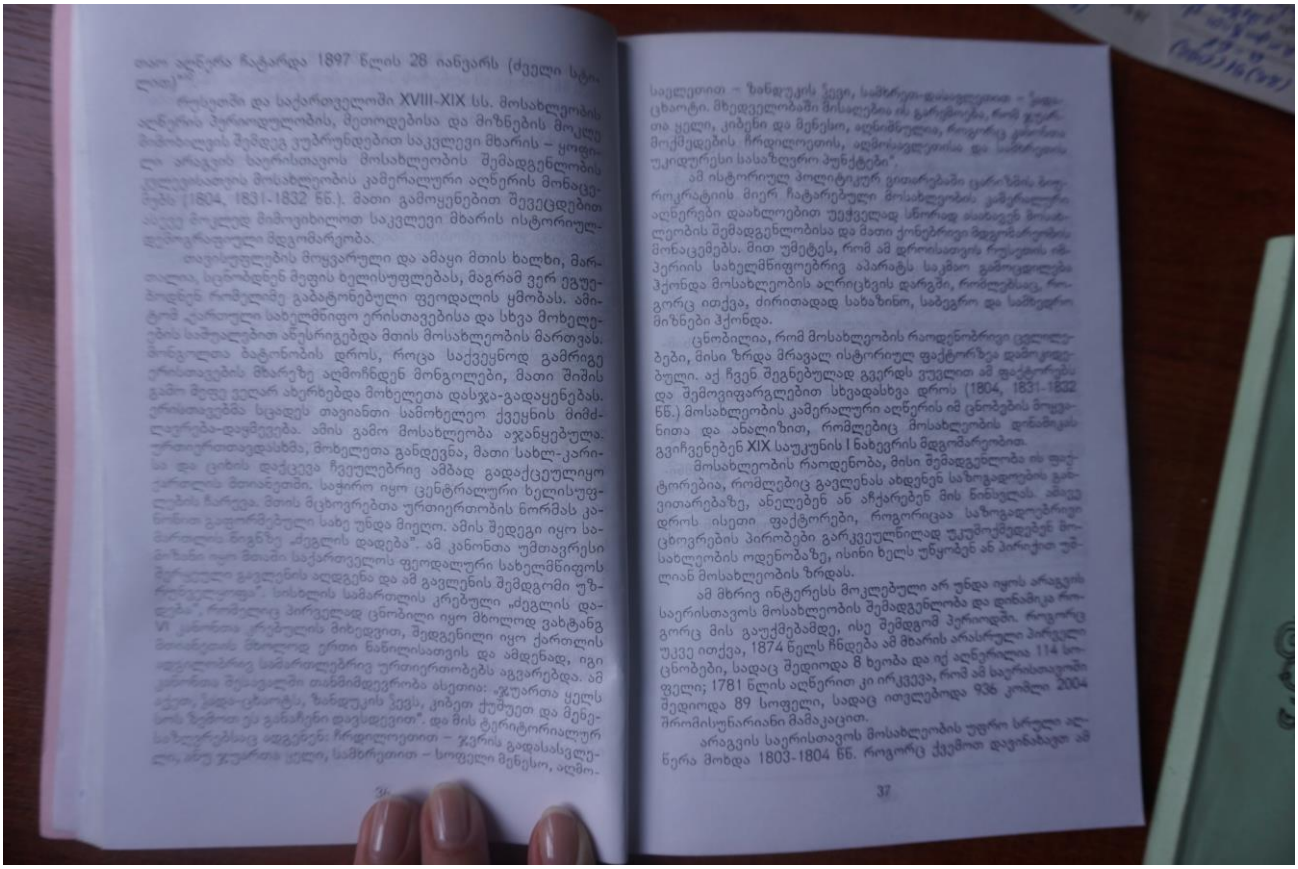

თაო აღწერა ჩატარდა 1897 წლის 28 იანვარს (ძველი სტილით)".

რუსეთში და საქართველოში XVIII-XIX სს. მოსახლეობის აღწერის პირადობის, მეთოდებისა და მიზნების მოკლე მიმობილვის შემდეგ უფრო დაწვრილებით საკვლევი მხარის – ყოფილი არაგვის საერისთავოს მოსახლეობის შემადგენლობის შესახებ მოსახლეობის კამერალური აღწერის მონაცემებს (1804, 1831-1832 წწ.). მათი გამოყენებით შევეცდებით ამ ეპოქაში მოკლედ მიმოვიხილოთ საკვლევი მხარის ისტორიულ-დემოგრაფიული მდგომარეობა.

თავისუფლების მოყვარული და ამაყი მთის ხალხი, მართალია, იცნობდნენ მეფის ხელისუფლებას, მაგრამ ვერ ეგუებოდნენ რომელიმე გაბატონებული ფეოდალის ყმობას. ამიტომ ქართული სახელმწიფო ერისთავებისა და სხვა მოხელეების საშუალებით ანსრიგებდა მთის მოსახლეობის მართვას. მონგოლთა ბატონობის დროს, როცა საქვეყნოდ გამრიგე ერისთავების მხარეზე აღმოჩნდენ მონგოლები, მათი შიშის გამო მეფე ვეღარ ახერხებდა მოხელეთა დასჯა-გადაყენებას. ერისთავებმა სცადეს თავიანთი სამოხელეო ქვეყნის მიმძლავრება-დაომეება. ამის გამო მოსახლეობა აჯანყებულა. ურთიერთთავდასხმა, მოხელეთა განდევნა, მათი სახლ-კარისა და ციხის დაქცევა ჩვეულებრივ ამბად გადაქცეულიყო ქართლის მთიანეთში. საჭირო იყო ცენტრალური ხელისუფლების ჩარევა. მთის მცხოვრებთა ურთიერთობის ნორმას კანონით გაფორმებული სახე უნდა მიეღო. ამის შედეგი იყო სამართლის ნიგნზე „ძეგლის დადება". ამ კანონთა უმთავრესი მიზანი იყო მთაში საქართველოს ფეოდალური სახელმწიფოს შენარჩუნებული გავლენის აღდგენა და ამ გავლენის შემდგომი უზრუნველყოფა". სისხლის სამართლის კრებული „ძეგლის დადება", რომელიც პირველად ცნობილი იყო მხოლოდ ვახტანგ VI კანონთა კრებულის მიხედვით, შედგენილი იყო ქართლის მთიანეთის მხოლოდ ერთი ნაწილისათვის და ამდენად, იგი ადგილობრივ სამართლებრივ ურთიერთობებს აგვარებდა. ამ კანონთა შესავალში თანმიმდევრობა ასეთია: „ჯუართა ყელს ქვეშე, ჯვარ-ცხოვრებს, ზანდუკის ნევს, კიბეთ ქუშეთ და მენეხოს ზემოთ ეს განაჩენი დავსდევით". და მის ტერიტორიალურ საზღვრებსაც ადგენენ: ჩრდილოეთით – ჯვრის გადასასვლელს, ანუ ჯვართა ყელი, სამხრეთით – სოფელი მენესო, აღმოსავლეთით – ზანდუკის ნევი, სამხრეთ-დასავლეთით – ჯვარცხოვრები. მხედველობაში მისაღებია ის გარემოება, რომ ჯვართა ყელი, კიბენი და მენესო, აღნიშნული, როგორც ჩანს, მოქმედების ჩრდილოეთის, აღმოსავლეთისა და სამხრეთის უკიდურესი სასაზღვრო პუნქტები".

ამ ისტორიულ პოლიტიკურ გითარებაში ცარიზმის ბიუროკრატიის მიერ ჩატარებული მოსახლეობის კამერალური აღწერები დაახლოებით უეჭველად სწორად ასახავენ მოსახლეობის შემადგენლობისა და მათი ქონებრივი მდგომარეობის მონაცემებს. მით უმეტეს, რომ ამ დროისათვის რუსეთის იმპერიის სახელმწიფოებრივ აპარატს საკმაო გამოცდილება ჰქონდა მოსახლეობის აღრიცხვის დარგში, რომელსაც, როგორც ითქვა, ძირითადად სახაზინო, საბეგრო და სამხედრო მიზნები ჰქონდა.

ცნობილია, რომ მოსახლეობის რაოდენობრივი ცვლილებები, მისი ზრდა მრავალ ისტორიულ ფაქტორზეა დამოკიდებული. აქ ჩვენ შეგნებულად გვერდს ვუვლით ამ ფაქტორებს და შემოვიფარგლებით სხვადასხვა დროს (1804, 1831-1832 წწ.) მოსახლეობის კამერალური აღწერის იმ ცნობების მოყვანითა და ანალიზით, რომლებიც მოსახლეობის დინამიკას გვიჩვენებენ XIX საუკუნის I ნახევრის მდგომარეობით.

მოსახლეობის რაოდენობა, მისი შემადგენლობა ის ფაქტორებია, რომლებიც გავლენას ახდენენ საზოგადოების განვითარებაზე, ანელებენ ან აჩქარებენ მის ნინსვლას. ამავე დროს ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა საზოგადებრივი ცხოვრების პირობები გარკვეულწილად უკუშემქმედებენ მოსახლეობის ოდენობაზე, ისინი ხელს უნყობენ ან პირდაპირ უშლიან მოსახლეობის ზრდას.

ამ მხრივ ინტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს არაგვის საერისთავოს მოსახლეობის შემადგენლობა და დინამიკა როგორც მის გაუქმებამდე, ისე შემდგომ პერიოდში. როგორც უკვე ითქვა, 1874 წელს ჩნდება ამ მხარის არასრული პირველი ცნობები, სადაც შედიოდა 8 ხეობა და იქ აღნერილია 114 სოფელი; 1781 წლის აღნერით კი ირკვევა, რომ ამ საერისთავოში შედიოდა 89 სოფელი, სადაც ითვლებოდა 936 კომლი 2004 შრომისუნარიანი მამაკაცით.

არაგვის საერისთავოს მოსახლეობის უფრო სრული აღწერა მოხდა 1803-1804 წწ. როგორც ქვემოთ დავინახავთ ამ

კამერალური აღწერა ჩატარდა 1816-1817 წწ.[5], ხოლო 1821 და 1823 წწ. მოხდა ამ აღწერის მონაცემთა შემოწმება. 1823 წელს ადგილობრივი ხელისუფლების ინიციატივით მოსახლეობის აღწერა ჩოენყო იმერეთის ყოფილ სამეფოში – „გამოსაღებთა თანაბარზომიერად გაწერის მიზნით"[6].

მესამე საერთო კამერალური აღწერა ამიერკავკასიაში ჩატარდა უმთავრესად 1831-1832 წწ., რომელიც მიზნად ისახავდა არ შეზღუდულიყვნენ მხოლოდ ფინანსური თვალსაზრისით საჭირო მასალათა მოპოვებით და შეეკრიბათ სწორი სტატისტიკური ცნობები ამიერკავკასიის შესახებ,- იმ მიზნით, რათა მთავრობისათვის „გამოევლინებიათ (დაენახვებინათ) მისი ბუნებრივი სიმდიდრენი"[7].

„აღწერა მოეწყო აღმოსავლეთ საქართველოში, აგრეთვე დასავლეთ საქართველოს ნაწილში – იმერეთსა და გურიაში. ამ აღწერის შემოწმება მოხდა 1836 და 1839 წწ. შემდეგი აღწერები იყო 1841-1843 წწ. და 1849-1851 წწ."[8]

მოსახლეობის კამერალური აღწერები ამიერკავკასიაში სცვლიდნენ „რევიზიებს" (აღწერებს), რაც რუსეთის შიდა გუბერნიებში ტარდებოდა 1722 წლიდან მოყოლებული, სადაც უკანასკნელი, მეათე „რევიზია" მოეწყო 1856 წელს.[9]

მოსახლეობის კამერალური აღწერილობების მიზანს, როგორც ითქვა, შეადგენდა მოსახლეობის ქონებრივი მდგომარეობის დაზუსტება, მოსახლეობის სულადობრივი დაბეგვრა და სამხედრო სამსახურში გასაწვევ პირთა განსაზღვრა.

რამდენი მებრძოლის გამოყვანა შეიძლებოდა რუსული სამთავროებიდან მონგოლთა ლაშქარში გასამწესებლად, მონგოლთა ბატონობის პერიოდში „ოქროს ურდოს" ხანებმა 1245, 1257 და1273 წლებში აღწერეს რუსული სამთავროების მოსახლეობა, ხოლო რუსეთის ხელისუფლებამ მამაკაცების კომლობრივი აღწერა ჩაატარა 1646 და 1678 წლებში, სქესის მიხედვით კი მოსახლეობის აღწერა 1710 წელს, ანუ „ეს იყო, როგორც გ. თოგოშვილი და ი. ხაბალაშვილი აღნიშნავენ, ქვეყნის მოსახლეობის მთლიანი აღწერის პირველი ცდა. ამ აღწერიდან 8 წლის შემდეგ პეტრე I ბრძანებულებით 1718 წელს საფუძველი ჩაეყარა მოსახლეობის აღწერის ახალ სისტემას – სულადობრივ აღწერას... მოსახლეობის აღწერის ამ სისტემამ იარსება 140 წელზე მეტხანს...

რუსეთის იმპერიის მოსახლეობის პირველი საყოველ-

ცხრილი №1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1	ზეობების, აღწერის წლები	სულადობა		მოსახლეობა		ეროვნება				საქორწინება			სახლთა მრიცხა და სულ საცხოვრებლად ვარგისი		მამრობითი სქესის მოსახლეობის ხვედრითი წილი (%)
				ქალი	კაცი	ებრაელი	ქართველი	ოსი	ქართველი	ებრაელი	ქართველი	ებრაელი	სულ		
2	ზეობა 1804 წ.	30	28	394	516	1306	1824	2271	2250	2044	87	109	75	1625	2615	463	272	158	21	1280,5	2342	1507,37 (მიწერილობა 1804 წ.)	1284,4	220,96
2	ზეობა 1831-1832 წწ.	36	30	393	514	1306	1824	2271	2250	2044	87	109	75	1625	2615	463	272	158	21	1280,5	2342	1507,37 (მიწერილობა 1804 წ.)	1284,4	220,96

ანტონის მონაცემები დიდად განსხვავდება 1774 წლის მონაცემებისაგან (იხ. ცხრილი №1).

ამრიგად, თუ ჩვენ ერთმანეთს შევადარებთ ყოფილი არაგვის საერისთავოს მოსახლეობის შესახებ 1804 წლის კამერალური აღწერის მონაცემებს 1831-1832 წწ. მონაცემებთან, შემდეგ სურათს მივიღებთ: 1831-1832 წლების მონაცემებით ამ მხარეში 103 სოფელში 1353 კომლი ირიცხებოდა, ანუ 394 კომლით და 3908 მოსახლით მეტი. ერთი თავისებურებაც შეიმჩნევა: 1804 წელს კომლზე საშუალოდ 5 სული მოდიოდა, 1831-1832 წლებში კი – 7 სული. კომლთა რიცხობრიობის უმნიშვნელო ზრდის (25 კომლი) მიუხედავად, როგორც ვხედავთ, მოსახლეობის სულადობა კომლებში იზრდება, რაც იმის შედეგი უნდა იყოს, რომ მცირემინიანობა ოჯახთა დაყოფა-დანაწერების შესაძლებლობას არ იძლეოდა.

სულადობის იპყრობს ავრეთვე ქალთა სულადობის სიმცირე მამაკაცებთან შედარებით, რაც საერთოდ დამახასიათებელი იყო მთიულებში. აქ ქალთა საერთო რაოდენობა იყო 4038, ანუ 1246-ით ნაკლები მამრობითი სქესის მოსახლეობასთან შედარებით. თუმცა საგრძნობი გარღვევა ყველგან როდი შეიმჩნეოდა. მაგალითად, ეს შეიძლება ითქვას მრევლისა და ცხოთის ზეობების მოსახლეობის შემადგენლობაზე.

ამრიგად, უფიქრობთ, ნარმოდგენილი ცნობები გვიქმნიან გარკვეულ ნარმოდგენას ყოფილი არაგვის საერისთავოს მოსახლეობის შემადგენლობის დასადგენად. აქ ძირითადად ქართველი ერისტიან-მართლმადიდებელნი ცხოვრობდნენ და ენდემურნი მანათმოქმედებას და მესაქონლეობას. ჰქონდათ პრიმიტიული ცხოვრების წესი.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
5	ცხოთის	3	41	102	94	196	196	-	-	-	-	-	103	151 ოთხ. 3 ნოსქელი	45,54%
	1831-1832 წწ.	9	72	367	293	660	660	-	-	-	-	-	448	228 თოხ. 4 ნოსქელი	112,62
6	გუდამაყრის	23	288	889	680	1569	1569	-	-	1569	-	-	1185	179 თოხ. 4 ნოსქელი	19½ 32½
	1831-1832 წწ.	20	251	1089	937	2026	2026	-	-	2026	-	-	1505	209 თოხ. 4 ნოსქელი	198,42
7	ხანდოს (1804 წ.)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1831-1832 წწ.	8	79	365	277	642	591	51	-	630	-	12	19½ ბინის ნაკლები საკუთ.	122 თოხ	15-11, 22 თოხ. ეკლესია, 1 ცხოთი

42

№	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	1831–1832 гг.	103	5	119	527	426	953	953	-	953	-	-	970	722 мужч. 8 бобыльск.	133.30
	1804 г.	1353	78	899	3118	2295	5408	5180	97	109	4510	272	3351,5	4948 мужч. 42 бобыльск.	219.09 2 обозных, 1 есаул ординц, 32 мушар. служил.
	1831–1832 гг.	103	1353	5284	4698	9316	8728	513	75	7422	463	105	5866,5 дес. 191/2 дня год до выруб.	4506 мужч. 37 бобыльск. 1/2 бобыл. без удоб.	131г.48 (зап.) 164.80 (обыкн.) 1 13.88 2.25 1 есаул ординц 8 дес. 1 мушар. служ. 80 сажЪ. сенокос, 106 1/2 сажЪ.

* Армянские священники, выданные женщины, вдовы и их дети.
** Женщины, дворовые, работающие на помещиков, и их дети.
*** Армянские священники, которые не имеют церквей, и их дети.
**** Армянские священники, которые не имеют церквей, и их дети.

Население уездов Араратского эриста
(1743 г.) и к первой полов
(краткое историко-статистическое

Источники изучения Араратского уезда.

По основным источникам, использованным при
(1831–32) гг. населения, историко-статистическое описание XVIII в
и по другим статистическим описаниям Араратской

Главными источниками для изучения статистики Араратского уезда являются Акты Кавказской археографической комиссии, которые пролили естественный свет на
ряда историков, показан естественный рост
населения, которое произошло в результате
имения.

Эти данные первой полосы Араратского уезда
были нами отражены в списках камеральных описаний
конца 1774 г., затем в 1803–1804 гг.
селены и оценены в ушлаях: Хевсельском, Ахтинском,
ласти, Муганском, Шаитском, Гухаринском и
Чухурсаадском ушлаях.

Камеральные описания составлены
местного селения в целом по ушлаям,
ской информации, распределение на
ушлаям, а также по принадлежности
земли, которые принадлежат
населения.

Г. Гудушаури

Население ущелий Арагвского эриставства до его упразднения (1743 г.) и к первой половине XIX века
(Краткое историко-статистическое обозрение)

На основании изучения камеральных описаний 1774, 1804 и 1831-1832 гг. населения Арагвского ущелья, в статье дано краткое историко-статистическое обозрение.

Из первоисточников использованы право Георгия Блистательного, статистическое описание XVIII века (изданное в 1907 г.) Э. Такайшвили, Акты Кавказской археологической комиссии. В результате сопоставления этих источников с данными специальной литературы, показан естественный рост населения, а также те изменения, которые произошли в результате миграции в Арагвском ущелье.

Эти данные горной полосы Арагвского эриставства наиболее полно отражены в списках камерального описания, произведенного в 1774 г., затем в 1803-1804 гг. Этими описаниями установлены и охвачены 8 ущелий: Хевское, Хадовское, Гарешемовское, Мревлское, Цхаотское, Гудамакарское, Хандовское, Чартольское ущелья.

Камеральные описания составлены в следующей последовательности: селения в целом по ущелью с указанием домов и жителей пофамильно, распределение населения по народностям и вероисповеданию, а также по принадлежности крестьян.

Здесь, в основном проживали грузины, по вероисповеданию христианине, которые занимались земледелием и скотоводством, вели осёдлый образ жизни.